

อักษร สิทธิ เสรีภาพ

หลังปฏิวัติ

ศาสนา

๒๕๓๖

อเสนทร์ จามริกง

หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติ ตุลาคม ๒๕๑๖

ปก ประสิทธิ์ โต้โพธิ์กลาง

ราคา ๓ บาท

หลักการ สิทธิ เสรีภาพ
หลังปฏิวัติ ตุลาคม ๒๕๑๖

เสน่ห์ จามริก

มูลนิธิโกมลคีมทอง
๑๗๑๕ ถนนพระราม ๕ แขวงสามย่าน กรุงเทพฯ ๕
โทร. ๕๑๑๖๓๐
จัดพิมพ์
มิถุนายน ๒๕๑๘

มูลนิธิโกลด์คัมทอง

กระทรวงศึกษาธิการ ออกใบอนุญาตให้เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๔
เลขอนุญาตที่ ต. ๑๔๔/๒๕๑๔

กระทรวงมหาดไทย ออกใบอนุญาตให้เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๖
เลขทะเบียนลำดับที่ ๗๖๓

คณะกรรมการ

นายสัญญา ธรรมศักดิ์	ประธาน
นายป๋วย อึ๊งภากรณ์	รองประธาน
ม.ร.ว. พัฒนาไชย ไชยันต์	เทรณูญิก
นายเฉลิม ทองศรีพงศ์	ที่ปรึกษากฎหมาย
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	ผู้จัดการ
นายเกษร ลิมทอง	
นายชนันเกษม ผลชีวิน	
นายพิภพ ธงไชย	
นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์	
คุณหญิงรัตนา สมานมิตร	
คุณละม้ายมาศ ศรีทนต์	
นายแหวง ไตจิราการ	
นายอุดม เย็นฤดี	
นายอุทัย คุณยเกษม	
นายชาญชัย วิชาญานภาพ	เลขานุการ

คำปรารภ

เมื่อปลาย มุณิธิโกมลคิมทอง เริ่มให้มีปาฐกถาประจำปีเป็นครั้งแรก เนื่องในวันตาย
ของนายโกมล โดยได้เชิญให้นายป๋วย อึ้งภากรณ์ เป็นผู้แสดง เรื่อง อุดมคติ

คณะกรรมการออกจะกวดขันกันอยู่มิใช่น้อย ในการวางแผนสำหรับเลือก
ปาฐกและแล้วในที่สุดตกลงกันได้ ว่าเนื่องในวันตายของโกมลปีนี้ มีมติให้เชิญนาย
เสนห์ จามริก เป็นผู้แสดงปาฐกถา เมื่อทำหนังสือเชิญไปเรียบร้อยแล้วจึงเป็นที่
ปรากฏต่อมาว่า ปาฐกปลุกปลายกับปีนี้ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางด้านบริหาร
ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งคู่

สำหรับสถานที่แสดง บันได้ได้รับความอนุเคราะห์จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ของมุณิธิได้อัดเสียงไว้ แล้วนำไปมอบให้ปาฐกตรวจแก้ เพื่อ
นำมาตีพิมพ์เผยแพร่เนื่องในวันคล้ายวันเกิดของโกมล คิมทอง (๑ มิถุนายน)

เป็นที่น่าเสียดายที่การจัดพิมพ์ต้องล่าช้าไปกว่าที่คาด แต่ก็เชื่อว่าเนื้อเรื่องยังคง
หาได้ล้ำสมัยไปไม่

ในนามคณะกรรมการ ข้าพเจ้าขอขอบคุณปาฐกและคณะครุศาสตร์ ตลอดจน
ผู้ที่ให้ความร่วมมือในการจัดปาฐกถาและในการจัดพิมพ์ต้นฉบับจนแล้วเสร็จเป็นจุลสาร
กับขออุทิศส่วนกุศลอันจะพึงมีจากกรณี แต่นายโกมล คิมทอง เจ้าของนามของมุณิธิ
จงทุกประการ

กรรมการผู้จัดการมุณิธิโกมลคิมทอง

๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๘

สวัสดิ์ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ราชการวัน^{นี้} เป็นการแสดงปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมลคีมทอง ซึ่งมูลนิธิมีนโยบายจัดใหม่เป็นประจำทุกปี และถ้าเป็นไปได้จะพยายามจัดให้ตรงกับวันคล้ายวันตายของนายโกมล คีมทอง เมื่อปีก่อนปาฐกถาประจำปีแสดงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยนาย ป๊อ อังภากรณ์ ในหัวข้อเรื่อง **อุดมคติ** ซึ่งได้ตีพิมพ์เป็นจดสารออกจำหน่ายแล้ว สำหรับวันคล้ายวันตายของเขาดตรงกับวันเสาร์ การแสดงปาฐกถาจึงจำเป็นต้องมีขึ้นล่วงหน้าหนึ่งวัน และสถานที่ที่เปลี่ยนเป็นห้องประชุมคณะครุศาสตร์แห่งนี้

สมัยที่นายโกมล คีมทอง เป็นนิตของคณะ^{นี้} เขาเคยจัดกิจกรรมทำนองนี้ในห้องประชุม^{นี้} มาเป็นหลายครั้ง หากเขามีญาณวิเศษใดๆ ที่จะหยั่งรู้ได้ ว่าสิ่งที่พวกเราทำร่วมกันทำในวัน^{นี้} จะยังประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมแล้ว เขาคงจะมีความขัดขืนคัดค้านน้อยไม่

สำหรับท่านผู้มีเกียรติบางท่านที่ไม่คุ้นเคยกับมูลนิธิโกมลคีมทอง ข้าพเจ้าใคร่ถือโอกาสแนะนำมูลนิธิฯ นี้ให้ทราบพอเป็นสังเขป มูลนิธิโกมลคีมทอง ตั้งตามชื่อของนายโกมล คีมทอง อดีตครูใหญ่โรงเรียนเหมืองห้วยในเขา อำเภอบ้านส้อง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ที่จะกระตุ้นเตือน ส่งเสริม รักษาและช่วยเหลือให้บุคคลสำนึกในความเสียสละเพื่อสังคม ใฝ่หาความรู้ มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ และมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง กิจกรรมของมูลนิธิฯ นอกเหนือจากการจัดนิทรรศการ การให้คำแนะนำช่วยเหลือด้านความคิดและทุนทรัพย์แก่กลุ่มหนุ่มสาวที่ทำกิจกรรมที่^{นี้} แนวทางสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของมูลนิธิฯ และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแล้ว มูลนิธิฯ ยังมีกิจกรรมที่สำคัญคือ

ก) จัดทำหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ **ชาวบ้าน** เพื่อเพิ่มพูนความรู้และกระตุ้นให้ชาวชนบทได้ตระหนักและเข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ รอบตัวเขา อีกทั้งส่งเสริมให้ชาวชนบทรู้ถึงฐานะของตนเพื่อจะเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาด้วยตัวเองอีกด้วย

ข) จัดพิมพ์จดสารอันเนื่องด้วยความคิดเชิงอุดมคติและคุณธรรม ซึ่งบัดนี้ออกวางจำหน่ายแล้ว ๕ เรื่องคือ

๑. นโยบายอเมริกันในเอเชียอาคเนย์ ของรัสเซล จอนสัน นายสุถักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้แปล
๒. เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ ของนายอ.เอฟ. ชูเมคเกอร์ นายวังสวรรค์ ณะพรพันธุ์ เป็นผู้แปล
๓. อุดมคติ ของนายป๊อ อังภากรณ์

๔. เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของพุทธธรรม ของพระวราชมุนี

๕. ลัทธิวิถิตุต วันสังหารประชาชน ของโยฮัน เทวานันตะ

๖. ธรรมสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุ

๗. บทละครเรื่อง แค้น ของวีระประวัติ วงศ์พัวพันธ์

๘. บทละครเรื่อง ทางกลับคือการเดินทางต่อ ของดิช นัทฮันท์ นายวิศิษฐ์ วัจวิญญู และเพื่อนเป็นผู้แปล

๙. ข้อเขียนของโกมล

ก) จัดทำวารสารทางการศึกษารายสามเดือนชื่อวารสาร โดยรับความอนุเคราะห์มาจากมูลนิธิเสรีบูรโกเศศ - นาคะประทีป

ง) จัดทำจดหมายเหตุ รายเดือน วิเคราะห์และรายงานเหตุการณ์บ้านเมืองที่น่าสนใจ เพื่อ

ให้นักเรียนไทยในต่างประเทศได้ทราบ

ทั้งหนังสือพิมพ์ จุลสาร วารสาร และจดหมายเหตุที่ท่านอาจรวบรวมเป็นสมาชิกเอง หรือบอกรับให้แก่โรงเรียนหรือวัดในชนบทที่ทำได้ทั้งสองสถาน หรือหากท่านจะมีจิตศรัทธาบริจาคเงินทองแก่มูลนิธิฯ เพื่อให้มูลนิธิฯ ได้จัดทำกิจกรรมในวงกว้างออกไป มูลนิธิฯ ก็จะรู้สึกยินดีเป็นอย่างมาก

หัวข้อปาฐกถาในวันนี้คือ **หลักการ สิทธิ เสรีภาพหลังปฏิวัติ ๑๔ ตุลาคม** ผู้ที่จะแสดงปาฐกถาแก่นายเสนห์ จามริก อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายเสนห์ จามริก เป็นบุคคลที่คณะกรรมการมูลนิธิโกมลคีมทองมีมติเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่าเป็นผู้หนึ่งที่ได้อิสู่เพื่อสิทธิ เสรีภาพ และความชอบธรรมในสังคมมาโดยตลอด และหลังจากวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นายเสนห์ จามริกกับผู้ที่ทัศนคติคล้าย ๆ กันได้ร่วมกันจัดตั้ง **สหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพ** ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงปกป้องสิทธิ เสรีภาพของปวงชนชาวไทย ปัจจุบันนี้ นายเสนห์ จามริก ดำรงตำแหน่งประธานสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพ และเป็นประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการของอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย

หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติ ๑๔ ตุลาคม จะเป็นเช่นไรนั้นขอเชิญท่านผู้มีเกียรติรับฟังจากนายเสนห์ จามริก ได้ ณ บัดนี้

หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติตุลาคม ๒๕๑๖

ท่านที่เคารพทั้งหลาย ก่อนอื่น ผมใคร่ขอขอบพระคุณคณะกรรมการมูลนิธิโกมล คีมทอง ในการที่กรุณาให้เกียรติ แก่ผมมาทำการบรรยายในโอกาสนี้เป็นการแสดงความระลึกถึงคุณโกมล คีมทอง ผู้ล่วงลับไปเมื่อสี่ปีก่อน ผมเองนั้นมิได้รู้จักมักคุ้นกับท่านผู้นี้เป็น การส่วนตัว แต่ก็ทราบและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญเกี่ยวกับชีวิตกิจกรรม และเกียรติคุณ ของคุณโกมล คีมทอง อย่างน้อยก็เท่าที่ได้ติดตามสตีปรับฟังจากแวดวงของบรรดามิตรสหาย ซึ่งมีอยู่หลาย ๆ ท่านด้วยกันในที่ประชุมนี้ที่ผมเคารพนับดีว่าเป็นคนดี

จุดประสงค์ของมูลนิธิฯ ดังที่กล่าวขวัญถึงกันเมื่อสักครู่มานี้บอกว่าจะมุ่งเพื่อ “การกระตุ้น เตือน ส่งเสริม รักษา และช่วยให้บุคคลสำนึกในความเสียสละเพื่อสังคม ใฝ่หาความรู้ มี อุทิศตน มีความกล้าหาญ และมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง” นั้น โดยสาระก็คือการ เสริมสร้างคนดีนั่นเอง ประเด็นอยู่ตรงที่ว่า คนดีนั้นคืออย่างไร ในทัศนะของผม คุณโกมล คีมทอง จัดได้ว่าเป็นแบบฉบับของคนดีกล่าวคือ เป็นคนมองเห็นธรรม แล้วก็ปฏิบัติธรรม ดีทั้งทางจิตใจและด้วยการประพฤติปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่เอาดีแต่ต่อตัวเอง หรือดีเพียง แต่การวัดฐานะวงศ์ตระกูล ยศ สมบัติ หรือตำแหน่งอำนาจ ซึ่งมักหลงยึดมั่นถือมั่นเป็นคุณค่า สูงสุดกันทุกวันนี้ ถ้าหากเราจะเข้าใจคุณค่าความสำคัญของคนดีกันให้ต้องแท้ ก็ต้องมองเห็น ให้กว้างขวางให้กระจ่างชัด ไม่ใช่เอาแต่ยกย่องสรรเสริญกันเป็นส่วนตัว เป็นมุขโลกนะ แต่ที่จะต้องพุ่งเล็งกันไปถึงคุณความดีงามอันพึงบังเกิดแก่สังคมส่วนรวม และผมก็แน่ใจว่า ความเป็นคนดีของคุณโกมล คีมทอง นั้นมีส่วนที่เป็นคุณค่าต่อสังคมอย่างเอนกอนันต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อ ของการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญ

ยิ่งยวด และก่อให้เกิดปัญหาประเด็นเกี่ยวข้องกับหลักการสิทธิเสรีภาพ ในแง่ที่เป็นหลักค่านิยมทางสังคมใหม่ ซึ่งผมตั้งใจจะเสนอเป็นข้อคิดไว้ในโอกาสนี้ อย่างน้อยที่สุด พอให้เห็นเป็นเค้าแนวของปัญหาบ้านเมืองในยุคปัจจุบัน ซึ่งตามความเข้าใจของคนสอนหนังสืออย่างผม เชื่อว่าจะมีความหมายสำคัญเกี่ยวกับชะตา อนาคตการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

ตามความรู้ความเข้าใจของเรา ไม่แต่เพียงเราจะรู้ว่าคนแบบสัตว์สังคมเท่านั้น หากเรายังอยากจะเชื่อกันอีกด้วยว่า คนซึ่งได้แก่พวกเราๆ นี้เองเป็นสัตว์อันประเสริฐ ถ้าเป็นเช่นนั้น สัญชาตญาณของเราเองก็น่าจะเป็นเครื่องเตือนสติกันบ้างว่า อันการเป็นคนดีนั้นย่อมไม่อาจแยกต่างหากออกไปจากความจำเป็นที่จะต้องมีชีวิตสังคมที่ดี ผมใคร่ขอรบกวนเวลาของท่านที่เคารพอีกสักเล็กน้อยในตอนต้นนี้ในเรื่องของคนดี หรือชีวิตแห่งความดี เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับเนื้อหาสาระที่เราจะพูดถึงกันต่อไป และในที่นี้ ผมก็ขออ้างถึงธรรมกาเรื่อง พุทธธรรม ของท่านเจ้าคุณศรีวิสุทธิโมลี^๗ (ปัจจุบันดำรงฐานะเป็นพระราชวรมุนี) ซึ่งแยกแยะแสดงให้เห็นชัดถึงความแตกต่างท่ามกลางระหว่างชีวิตสองรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ ชีวิตแห่งปัญญาแบบหนึ่งและอีกแบบหนึ่งเป็นชีวิตแห่งความยึดมั่นถือมั่น สำหรับชีวิตแบบหลังนี้ ผมไม่ประสงค์จะสาธยายอะไร เพราะมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ดาษดื่นรอบๆ ตัวเรา แต่ใคร่ตั้งข้อสังเกตเพียงสั้นๆ ในที่นี้ว่า แนวโน้มของสังคมไทยไปในทางประพฤติกปฏิบัติในแบบอย่างเช่นว่านี้จนกำลังจะกลายเป็นสมัยนิยมหลงผิดบิดเบือนชีวิตสังคมให้ห่างเหินออกไปจากกฎแห่งสังขารอยู่ทุกวันนี้ นั้น อาจถึงจุดที่เป็นพิษเป็นภัยต่อความเจริญก้าวหน้าและในที่สุดต่อความมั่นคงรอดอยู่ของบ้านเมืองโดยส่วนรวมได้ เราได้เห็นตัวอย่างมามากแล้วในชั้นนี้ ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติทั้งอดีตสมัยและในชั่วชีวิตของเรานี้เอง เพราะฉะนั้นเราจะประมาทไม่ได้เลยไม่ว่าใครผู้ใดหรือฝ่ายใดจะมองและเข้าใจชีวิตในเชิงของการต่อสู้อย่างไรก็ตามที่ แต่ทางออกที่แท้จริงขึ้นอยู่กับแนวทางที่มนุษย์และสังคมมนุษย์จะเลือกเดินชีวิตของตนเอง อันได้แก่วิถีชีวิตแห่งปัญญา แนวทางของปัญญานี้คืออย่างไร ก็คือแนวทางของชีวิตที่อุดมด้วยความ เป็นอิสระเสรีในจิตใจและความนึกคิด พ้นจากความยึดมั่นถือมั่น พ้นจากความเป็น

โทษของอิตดาอารมณฺ์ เห็นแก่ประโยชน์ความต้องการเฉพาะส่วนตนและพวกพ้องบริวารใน
วงแคบ ชีวิตของคนและสังคมซึ่งอาศัยจิตใจอิสระเสรีนี้เองเป็นเครื่องส่งเสริมให้สามารถเข้าใจ
และมองเห็นชีวิตและประโยชน์สุขที่กว้างใหญ่ไพศาล สอดคล้องกับสภาวะของเหตุและ
ผลตามหลักธรรมอันมีสอนอยู่ในพุทธศาสนาที่ว่า “เอกธมฺโม ภิกฺขเว โลก อูปฺปชฺชมาโน
อูปฺปชฺชติ พาหุชนํหิตาย พาหุชนํสุขาย พาหุโน ชนํสุสฺส หิตาย สุขาย” ซึ่งแปลความว่า
“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่ง
ชนเป็นอันมาก เพื่อความต้องการ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสำราญแห่งชนเป็นอันมาก”
(จากเอกนิบาตคัมภีร์ อิติวุตตกะ)

ท่านที่เคารพทั้งหลาย เมื่อพูดมาถึงหลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่อย่าง
นี้แล้ว ก็ขอให้เราลองทวนมาคิดพิจารณาเหตุสุดแดนการณ์ในสังคมไทยของเราดูบ้าง ซึ่ง
ณ บัดนี้เต็มไปด้วยปัญหาความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนระส่ำระสาย ความหวั่นไหวและ
ชิงชัง และความแตกแยกอยู่โดยทั่วไป และนับวันจะยิ่งเพิ่มพูนขึ้น ในขณะที่เดียวกับที่ยังวัน
ผู้คนคุยงาบกันและเลเยหลักธรรมประจำชีวิตซ้อนนี้มากขึ้น ๆ อย่างน่าวิตก แต่สิ่งที่น่าวิตกยิ่งไป
กว่านั้นก็คือจนบัดนี้หลังจากเหตุการณ์ ตุลาคม ๒๕๑๖ เรายังไม่ได้มีที่ท่าว่าจะเรียนรู้และ
ฉลาดเท่าทันต่อชีวิตดีขึ้นไปกว่าเท่าที่เคยคิดเคยทำจำเจกัน มาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ยังสยบความคิด
จิตใจของเราอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการซึ่งโหดธรรมาชาติแล้ว ไม่มีทางที่จะคิดหรือเห็นอะไร
ได้เกินไปกว่าอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตนและสมุนบริวาร ตรงนี้เองกรรมงมงายที่เป็นสมมูฐาน
ที่มาของความมั่งมายใจเขลาต่อกฎธรรมดาสามัญที่สุดของชีวิต เขลาต่อกฎของการเปลี่ยนแปลง
ซึ่งไม่มีคนใด สังคมใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ และในที่สุด เขลาต่อการที่จะสามารถสร้างสรรค์
พลังความคิดและพลังใจเพื่อควบคุมวิถีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปโดยราบรื่นตามแนวทางของ
เหตุและผล

ถ้าฟังก์ชันการเปลี่ยนแปลงในตัวของมันเองคงจะไม่ใช่เป็นตัวสร้างปัญหาขึ้นเท่ากับตัว
เงื่อนไขข้อจำกัดที่ว่าเราพยายามเข้าใจถึงลักษณะธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงกันหรือไม่ว่าอย่างไรร
อันที่จริงปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเรานี้ ก็ได้มีการพูดคุยกันวิจารณ์กันมามากมาย
ทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ ผมเพียงใคร่ขอย้ำถึงสองประเด็นสำคัญในที่นี้
พอเป็นแนวทางให้เห็นปัญหาเกี่ยวกับหลักการทางสังคมซึ่งสังคมไทยกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน
นั่นก็คือในประการแรก สถานะเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานในทางสังคมและเศรษฐกิจยังเกิด
ผลทำให้สังคมไทยเราผ่านพ้นจากสถานะของความสัมพันธ์ในสังคมที่เคยกลมกลืนสมานฉันท์
มาสู่สถานะของสังคมที่เกิดความลักลั่นแตกแยกและปัญหาขัดแย้ง เราจะนิยมชมชอบกับการที่
สังคมของเราจะต้องมีปัญหาคัดแย้งกันหรือไม่เพียงใดนั้น ไม่ใช่เรื่องสำคัญแต่ประเด็นอยู่ตรง
ที่ว่าสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยเป็นเช่นนั้น ประการที่สอง หลักการทางสังคม กล่าวคือ
หลักการความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับ
สถานะเปลี่ยนแปลงได้ และนี่เป็นปัญหาวิกฤตของการเปลี่ยนแปลงซึ่งกำลังเผชิญกับเราอยู่
ขณะนี้ หลักการทางสังคมที่เคยกำกับชีวิตความเป็นอยู่ของเรามาแต่อดีตยึดถือระบบโครงสร้าง
อำนาจที่มีการแบ่งแยกกันแน่ชัดระหว่างชนชั้นผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นระบบ
การปกครองแบบเจ้าคนนายคน ระบบการทำงานนี้สนองความต้องการของสังคมไทยตาม
สถานะทางเศรษฐกิจสังคมสมัยก่อน แต่มาถึงสมัยปัจจุบันชีวิตเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยน
แปลงไป มีการสร้างอุตสาหกรรม การขยายตัวทางการค้า การขนส่ง การคมนาคม ฯลฯ
ก่อให้เกิดชนอาชีพสาขาและกลุ่มชนต่างๆ มากหลาย ข้อจำกัดเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นบ่อเกิด
ของปัญหาความขัดแย้งแตกต่างอันนับวันจะยิ่งทวีขึ้นในสังคมปัจจุบันแต่ในขณะเดียวกัน
อำนาจและหลักความสัมพันธ์ในสังคมไทยยังคงยึดติดอยู่กับระบบราชการเดิม แทนไม่ได้มี
การปรับเปลี่ยนอะไรนักแม้แต่ภายหลังการปฏิวัติ ๒๕๑๕ ระบบเผด็จการทางทหารซึ่งตั้งต้น
มาแต่รัฐประหารปี ๒๔๙๐ ให้ความสำคัญอย่างหนักแน่นในอันที่จะขัดและลบล้างปัญหา

ของการเปลี่ยนแปลงและการขัดแย้งเช่นว่านี้ ด้วยกำลังอำนาจ แต่แล้วก็มีผล เหตุการณ์ ตุลาคม ๒๕๑๖ ควรจะเป็นบทเรียนได้อย่างดี ก่อนหน้านั้นผมได้เคยตั้งข้อสังเกตถึงระบบการของไทย^๒ เราว่า เป็นกลไกบริหารที่กำลังแยกตนเองออกจากประชาชนและไม่อาจสนองความต้องการเรียกร้องและปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มชนส่วนใหญ่ได้ แต่เมื่อมีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มชนส่วนน้อยกลับกลายเป็นฝ่ายได้เปรียบทั้งในแง่ของกำลังอำนาจในทางเศรษฐกิจและในด้านความสามารถที่จะใช้อำนาจอิทธิพลของกลไกบริหารราชการให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนได้ “ระบอบปฏิวัติ” สมัยสุฤษดิ์ — ถนอม — ประภาส ทำการปกครองด้วยระบบ “ประกาศคณะปฏิวัติ” ลิดรอนสิทธิเสรีภาพอันพึงมีพึงได้ของกลุ่มชนผู้ยากไร้ทั้งมวลในอันที่จะรวมพลังขจัดทานอิทธิพลของกลุ่มชนฝ่ายได้เปรียบในเชิงกำลังทางเศรษฐกิจ ท่านที่เคารพทั้งหลาย ดังตอนนี้องค์ที่ภาพพจน์และบทบาทฐานะของกลไกบริหารราชการไทยได้แปรเปลี่ยนไปจากภาพพจน์และบทบาทฐานะที่เป็นเจ้าคน นายคนดังเช่นในสมัยก่อน หากแต่กำลังกลายเป็นกลไกของการทุจริตในทางเศรษฐกิจอันเป็นปัญหาปากท้องของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ และเงื่อนไขปัจจุบันเป็นมูลเหตุรากฐานก่อให้เกิดการแบ่งแยก และช่องว่างเหลื่อมล้ำในระบบอำนาจและความสัมพันธ์ภายในสังคมไทยเราลดลงมาถึงทุกวันนี้

ในสภาวะเสื่อมโทรมและกดขี่อันเรื้อรังและทวีความรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้นทุกขณะของการต่อสู้ซึ่งไหวติงพริบไหวอำนาจและผลประโยชน์ทางอำนาจและผลประโยชน์ภายในระบอบเผด็จการทางทหารเฉพาะอย่างยิ่งหลัง “การปฏิวัติ” ของจอมพลสุฤษดิ์ ธานะรัชต์ ในปี ๒๕๐๑ ย่อมไม่เป็นที่น่าประหลาดอะไรที่จะเกิดการตื่นเร้นต่อสู้ซึ่งสะท้อนปรากฏออกมาในรูปของขบวนการทางปัญญาความคิด เริ่มต้นจากกลุ่มปัญญาชนในวงการนักเขียนและสถาบันอุดมศึกษาบางส่วน จนในที่สุดแพร่ขยายไปยังกลุ่มนักเรียนนักศึกษา ถ้าเราสังเกตงานเขียนและการอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์ในช่วงประมาณสิบปีที่ผ่านมา จะเห็นเป้าหมายชัดแจ้งเป็น

การมุ่งประทั่งโต้แย้งระบบอำนาจและความสัมพันธ์ในสังคม ในความเข้าใจของผม ขบวนการทางปัญญาความคิดเช่นว่านี้ นับเป็นสัญญาณให้รู้ถึงกระแสคลื่นของการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ ประเด็นมีอยู่ว่า เราจะให้ความเข้าใจกับกระแสคลื่นทางปัญญาความคิดนี้อย่างไรกัน เรายังอยากเข้าใจหรือบ้ายสีให้เห็นเป็นเรื่องของ “มือที่สาม” หรือ “การป้อนทำลายของคอมมิวนิสต์” ทำนองนี้อยู่ต่อไปอีกหรืออย่างไร ถ้าหากเหตุการณ์เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ จะให้บทเรียนอะไรแก่เราบ้าง ผมก็เชื่อว่าเราน่าจะยังมีเวลาและช่องทางที่จะมองหาความหมายของสิ่งเหล่านี้ด้วยวิชา ด้วยจิตสำนึกเพียงธรรมและด้วยความมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์ ในแง่นี้ผมใคร่เสนอแนวความเข้าใจจากถ้อยคำของปอล ริเกอร์ ซึ่งเขียนตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาในฝรั่งเศสไว้ในหนังสือพิมพ์ เลอมองด์ ว่า

“มันเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรมก็เพราะเป็นการโต้แย้งต่อโลกทัศน์ ต่อหลักความคิดเกี่ยวกับชีวิตซึ่งเป็นเครื่องกำหนดโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง และระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดของมนุษย์ การปฏิวัตินี้โจมตีระบบนายทุนไม่แต่เพียงเพราะเหตุว่าระบบนายทุนล้มเหลวไม่สามารถทำให้บังเกิดความยุติธรรมทางสังคมขั้นได้เท่านั้น แต่เพราะเหตุว่า ระบบนายทุนสามารถทำได้ดีจนเกินไปในการขังผู้คนที่ลุ่มหลงมัวเมาอยู่กับการกินตัวยูดีในเชิงปริมาณ (การปฏิวัติ) โจมตีกลไกบริหารบ้านเมืองไม่แต่เพียงเพราะเหตุว่าเป็นเครื่องถ่วงและทำงานไม่ได้เรื่องเท่านั้น แต่เพราะเหตุว่ากลไกบริหาร ทำให้คนตกอยู่ในบทบาทเยี่ยงทาสในความสัมพันธ์ ในระบบโครงสร้างอำนาจและระบบความสัมพันธ์ทั้งหมด ซึ่งคนเหล่านี้รู้สึกขิงขัง ประการสุดท้าย (การปฏิวัตินี้) โจมตีความไร้หลักการของสังคมซึ่งทำนองเดียวกับเนื้อร้ายมะเร็ง มันไม่ได้มีจุดมุ่งหมายอะไรมากไปกว่ามันจะเกิดขึ้นมาเท่านั้นเอง ในสภาวะของสังคมที่ขาดจิตสำนึกเช่นนี้ การปฏิวัติทางวัฒนธรรมพยายามที่จะแสวงหาหนทางเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม สร้างสรรค์ความคิดและ

คำนิยามทั้งหลายอันสัมพันธ์ต่อจุดมุ่งหมายของสิ่งเหล่านี้ ภารกิจเช่นว่านี้เป็นเรื่องใหญ่
ไพศาล จะต้องกินเวลาแรมปี หรือสิบ ๆ ปี หรือนับร้อย ๆ ปี.....”^๓

ท่านที่เคารพทั้งหลาย ถ้าหากเราจะให้ความเข้าใจกับขบวนการนักศึกษา และขบวนการทางปัญญาความคิดโดยทั่วไปในบ้านเมืองไทยของเราเป็นทำนองปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเช่นที่เป็นไปในประเทศฝรั่งเศสผมคิดว่าจะช่วยทำให้เราเข้าใจความหมายของเหตุการณ์ซึ่งผมใช้เรียกว่าปฏิวัติตุลาคมเมื่อปี ๒๕๑๖ ได้ดีขึ้น ผมเชื่ออย่างนั้นและขอเรียนเสียก่อนว่าแนวทัศนะที่เสนอในที่นี้ ท่านที่เคารพอาจไม่เห็นด้วย แต่อย่างน้อย ผมก็เห็นว่ามันเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ปลดเปลื้องความนึกคิดจิตใจของเราให้หลุดพ้นจากแอกของความลุ่มหลงมัวเมาจากคำโฆษณาชวนเชื่อใบ้ปดมดเท็จทั้งหลายเพื่อจะได้เข้าถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงขัดแย้งและความเป็นธรรมกันอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นสิ่งที่ขบวนการนักศึกษาและมวลชนส่วนใหญ่เรียกร้องแสวงหากันอยู่ทุกวันนี้

การปฏิวัติตุลาคม ๑๖ ดังที่เห็นกันอยู่แล้ว ไม่ใช่เป็นการปฏิวัติในความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไป * หากเป็นขบวนการซึ่งไม่ได้มีผู้นำมุ่งต่อสู้เพื่อแสวงและเสวยอำนาจ และในประการสำคัญเป็นการปฏิวัติที่ไม่ได้เสนอทางออกให้กับสังคม ในเชิงของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกี่ยวกับอำนาจและระบบความสัมพันธ์ในสังคมไทย ในแง่นี้ปฏิวัติตุลาคมจัดได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมมุ่งประท้วงโจมตีต่อหลักการปกครองและความสัมพันธ์แบบเจ้าคนนายคน ซึ่งผมขอใช้เรียกว่าเป็นหลักการของอภิสิทธิ์ หลักการอันนี้เป็นหลักการที่ไม่สามารถตอบสนองปัญหาการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันได้ดังที่เหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนหน้าตุลาคมพิสูจน์ให้เห็น สังคมไทยอยู่ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในทางสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้มีผลกระทบอย่างสำคัญยิ่งต่อระบบวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องกำหนดสถานภาพและความสัมพันธ์ในทางอำนาจและผลประโยชน์ในสังคมไทย เหตุการณ์ประท้วงโจมตีระบอบถนอม — ประภาส โดยรากฐานเป็นการประท้วงโจมตีต่อหลัก

การทางสังคมแบบเก่าซึ่งไม่สามารถกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มชนต่าง ๆ ให้อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ ยิ่งไปกว่านั้น หลักการของอภิสัทธีชนยังนำมาซึ่งความแตกแยก ความชิงชัง และความเป็นปฏิปักษ์ เพราะเหตุที่ว่า หลักการของอภิสัทธีชนนั่นเองที่กลายเป็นเกราะคุ้มกัน การกอบโกยแสวงอำนาจและซูตริตผลประโยชน์ของระบบราชการและนายทุน เหนือประชาชนส่วนใหญ่ผู้ยากไร้ อริสโตเติล ปราชญ์กรีกเคยตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจถึงสังคมแบบที่คนมีมีมากเกินไป คนจนก็จนเกินไป ซึ่งก็จะเต็มไปด้วยคนพวกหนึ่งที่เอาแต่ถืออำนาจถือตนเป็นใหญ่ไม่รู้จักเคารพกฎเกณฑ์อะไร กับคนอื่นพวกหนึ่ง ไม่รู้จักปกครองแม้แต่ตนเอง เอาแต่อยู่ใต้บังคับของผู้อื่น

ผลก็คือ รัฐที่มีแต่ฝ่ายกับทาส ไม่ใช่รัฐของเสรีชน หากเป็นรัฐที่มีแต่ความริษยาของฝ่ายหนึ่ง กับความเหยียดหยามจากอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีอะไรที่จะผืนต่อเจตนารมณ์แห่งมิตรภาพหรือความพอประมาณของประชาคมทางการเมืองยิ่งไปกว่านี้อีกแล้ว ประชาคมย่อมขึ้นอยู่กับมิตรภาพ และเมื่อใดเกิดความไม่เป็นปฏิปักษ์ขึ้นมาแทนที่มิตรภาพ คนย่อมจะไม่ร่วมในวิถีทางเดียวกัน รัฐหนึ่งๆ พึงมุ่งให้เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วย คนเสมอเท่าเทียมกันเท่าที่จะเป็นไปได้.....”^๕

ท่านที่เคารพ ข้อสังเกตของอริสโตเติลเมื่อกว่าสองพันปีล่วงมานับว่ามีส่วนที่อธิบายสภาพบรรยากาศภายในสังคมไทยเป็นอย่างดีทั้งก่อนและหลังตุลาคม ๒๕๑๖ กล่าวคือความรู้สึกอันเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งในเชิงสถานภาพ อำนาจ และผลประโยชน์ ขบวนการนักศึกษาและประชาชนที่ทำการประท้วงและโค่นระบอบเผด็จการทางทหารลงไป แต่ในขณะเดียวกันไม่ได้มีเป้าหมายที่จะขึ้นแสวงอำนาจหรือเสนอทางเลือกให้แก่มหาชนนั้น โดยพฤติกรรมเป็นการเรียกร้องต้องการหลักการทางสังคมใหม่ เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติและเพื่อร่วมกันเผชิญปัญหาวิกฤตการเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งของสังคมสมัยใหม่ หลักการเช่นว่านี้คือ หลักการของสิทธิเสรีภาพ และนี่คือความหมายของการปฏิวัติทางวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนถึงการ

เรียกร้องต้องการของมวลชนในอินที่จะให้ได้มีการรับรู้รับรองในฐานะความเสมอภาคเทียม และสิทธิเสรีภาพ หลักการสิทธิเสรีภาพในสภาพการต่อสู้ทางวัฒนธรรมเมื่อเดือนตุลาคม ๑๖ และสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงออกของบรรดากลุ่มชนที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบของสังคมอย่างเช่น กรรมกรชาวไร่ชาวนา หลักการสิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม จึงให้ความหมายแตกต่างห่างไกลกับประกาศสิทธิเสรีภาพที่เราได้ยินได้ฟังกัน มาตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองเดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ หลักการเดียวกัน ซึ่งเคยมีค่า เป็นเพียงเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองเฉพาะภายในแคว้นของอภิสิทธิ์ชนชั้นมาดบัดนี้ เป็นสิ่งที่กำลังตื่นตัวแสวงหาและเรียกร้อง และประกาศสำคัญที่สุดเป็นเรื่องระบุเกี่ยวโยงโดยตรงต่อบัญหาปากท้องทุกข์สุขและศักดิ์ศรีของมหาชนส่วนใหญ่ การตื่นตัวต่อสู้ของพลังมวลชนหลังปฏิวัติตุลาคมนี้ย่อมเป็นพลังคุกคามโดยตรงต่อฐานะอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มอภิสิทธิ์ชน การแข็งขันต่อต้านและตอบโต้ย่อมจะเกิดขึ้นตามมาดังที่กระทำกันอยู่ขณะนี้และทำท่าว่าจะขยายตัวและความรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับ ช่วงเวลาหลังจากปฏิวัติตุลาคมเท่ากับเป็นเครื่องทดสอบครั้งสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยว่า เราจะมีพลังปัญญาสามารถ หรือไม่เพียงใดในอินที่จะผ่อนคลายนโยบายวิกฤตการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้เป็นไปโดยสันติวิธี สามารถหลีกเลี่ยงชะตากรรมสงครามกลางเมืองอย่างเช่นที่ประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงของเราประสบอยู่ในเวลานี้ ซึ่งไม่มีทางที่จะคาดกันได้ว่าจะจบสิ้นกันอย่างไร และจะมีอะไรที่เป็นคุณค่าเหลือไว้ให้แก่เราและลูกหลานต่อไปบ้าง ความพยายามที่จะต้านเพื่อคงสถานภาพเก่าๆ รังแต่จะเร่งให้บ้านเมืองเบนเข้าสู่ทิศทางของความรุนแรง ซึ่งคงมีไม่กี่คนที่ต้องการเช่นนั้น ท้ายสุดก็สอดคล้องกับสภาพ ความเป็นจริงตามหลักเหตุและผล ตามความเข้าใจของผมนัยมองไม่เห็นช่องทางอื่นใดนอกจากการยอมรับเอาหลักการของสิทธิเสรีภาพเข้ามาในระบบชีวิตของสังคมไทย ซึ่งหมายความว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจและระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

ในแง่หลักการ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ นับว่าบรรจุหลักการสิทธิเสรีภาพไว้อย่างเต็มภาคภูมิในหมวด ๓ (มาตรา ๒๗ — ๕๓) เรียกได้ว่าเกือบจะคัดเอามาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทั้งดุ้นทีเดียว หลักการเหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์และความพยายามส่วนหนึ่งที่จะสนองตอบปัญหาเรียกร้องต้องการของสังคมปัจจุบัน แต่จะบังเกิดผลจริงจิงในทางปฏิบัติหรือไม่อย่างนั้นเป็นเรื่องที่จะต้องคอยดูกันต่อไป และขึ้นอยู่กับว่าพลังต่าง ๆ ในสังคมเราจะมีขันติธรรมและกำลังปัญญาสามารถมองเห็นการณ์ไกลพอที่จะพยายามแสวงแนวทางร่วมกันได้หรือไม่ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขอันค่อนข้างจำกัด และเพื่อประกอบเป็นแนวประเมินปัญหาสำคัญยิ่งในข้อนี้ ผมก็ขอแยกแยะหลักการสิทธิเสรีภาพออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. หลักการด้านปัจเจกภาพและความเสมอภาค ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหลักข้อนี้แสดงออกในรูปที่เป็นการเรียกร้องยืนยันว่า คนเรานั้นเกิดมาเป็นอิสระและเสมอกันในเกียรติในสิทธิ ในเหตุผลและมีโนธรรม หรือว่าคนเราย่อมมีสิทธิอิสรภาพโดยไม่มีกรกีดกันเพราะเชื้อชาติ เพศ ภาษา ศาสนา ตลอดจนหลักการที่บอกว่าทุกคนย่อมมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพและความมั่นคงของตนเอง รัฐธรรมนูญของเราก็ให้การรับรู้ในหลักทำนองเดียวกันเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความเสมอภาคทัดเทียมระหว่างหญิงกับชาย แต่ในทางปฏิบัติ แม้แต่หลักเบื้องต้นอย่างนี้ก็ยังคงถูกกว่าไปได้ ท่านที่เคารพทั้งหลายคงได้ยินได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิของสตรีมาแล้ว ซึ่งผลที่สุดเมื่อถึงคราวเอาจริงเอาจังเข้า ร่างกฎหมายฉบับนี้ก็ตกไปในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประสพการณ์เรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่า หลักการที่บัญญัติไว้ใกรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของบ้านเมืองก็ยังสามารถถูกโต้แย้งและฝ่าฝืนได้เหมือนกันในกระบวนการบัญญัติกฎหมายธรรมดา

๒. สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับครอบครัวและทรัพย์สิน เป็นหลักการที่รับรองกรรมสิทธิ์รับรองถึงความสำคัญของสิทธิในครอบครัว และการประกอบอาชีพ หลักการข้อนี้จะสอดคล้อง

คล้องกับประเพณีนิยมอยู่แล้ว ปัญหาที่มีอยู่เพียงว่าจะกลายเป็นอุปสรรคหลักหันต่อเป้าหมายการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงซึ่งรัฐธรรมนูญนี้ได้กำหนดเป็นหลักการไว้ เป็นต้นว่า ปัญหาหลักสัมพันธ์ระหว่างสิทธิในการสืบมรดก (มาตรา ๓๙ วรรค ๒) กับเป้าหมายของรัฐที่จะขจัดความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจ (มาตรา ๗๙) ฯลฯ

๓. สิทธิเสรีภาพทางการเมือง กล่าวคือในทางความคิดเห็น ความเชื่อ การรวมเป็นสมาคม การตั้งสหภาพแรงงานและการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง หลักการเหล่านี้มีบัญญัติไว้อย่างบริบูรณ์เช่นเดียวกันในรัฐธรรมนูญปัจจุบัน แต่แล้วเมื่อมาถึงตัวกฎหมายสำหรับปฏิบัติการให้เป็นไปตามหลักการเหล่านี้ สิทธิเสรีภาพเหล่านี้กลับถูกบั่นทอนจำกัดลงไปดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์และพระราชบัญญัติพรรคการเมืองเป็นตัวอย่าง นอกจากนี้ผมเองยังมีประสบการณ์เป็นส่วนตัวว่าสนใจจากการอภิปรายกันในสภานิติบัญญัติแห่งชาติถึงประเด็นเรื่อง เสรีภาพในทางความคิดและความเชื่อซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศทางปัญญาความคิดในวงการของบรรดาผู้มีอำนาจหน้าที่ทั้งหลายขณะนั้นว่า ยังคงมองเห็นเสรีภาพในเรื่องความคิด และความเชื่อ เท่ากับเป็นการเปิดช่องให้กับศัตรูบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมมิวนิสต์ แล้วใครก็ตามที่เห็นดีเห็นงามสนับสนุนหลักการข้อนี้แล้วไซ้ ก็คือศัตรูสำคัญของชาติบ้านเมืองเช่นเดียวกัน ประสบการณ์ทำนองนี้สื่อถึงความคับแคบขาดขันติธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นในอันที่จะสร้างเสริมให้หลักการสิทธิเสรีภาพให้บังเกิดผลอย่างจริงจังขึ้นมาได้ในที่สุด

๔. สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ได้แก่สิทธิที่จะหางานทำ ที่จะประกอบอาชีพ สิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม สิทธิประการหลังที่กล่าวถึงนี้ มีข้อสังเกตว่าเป็นหลักการที่มีได้กำหนดไว้โดยตรงในรัฐธรรมนูญหมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ หากแต่นำไประบุไว้ในหมวด ๕ ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ (มาตรา ๘๙) ซึ่งชวนให้คิดว่าสิทธิ

ข้อนี้คงยังต้องอาศัยความพยายามผลักดันของรัฐอยู่ และถ้าเป็นเช่นนั้นในการกำหนดอัตราค่าแรงงานที่เป็นธรรมก็จะต้องเป็นปัญหาขัดแย้งต่อสักันต่อไปอีก

๕. สิทธิเสรีภาพทางการศึกษา นับเป็นหลักการใหม่ ซึ่งเสริมด้วยการกำหนดภาระหน้าที่ของรัฐที่จะ “พึง” ส่งเสริมและบำรุงการศึกษา ตลอดจนช่วยเหลือผู้ยากไร้ในเรื่องทุนและปัจจัยต่างๆ ในการเล่าเรียน (มาตรา ๗๒ และ ๗๓ ตามลำดับ)

๖. สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจะเป็นหลักประกันหลักการสิทธิเสรีภาพใหม่นั้นคงถาวรในสังคมไทยต่อไป อาทิเช่น รับรองฐานะความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย หลักที่ว่าคนทุกคนอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน เหล่านี้มีหลายๆ อย่างที่จัดว่าเป็นหลักกฎหมายทั่วไป หรือไม่มีเป็นแต่เรื่องกระบวนการพิจารณาคดีตามธรรมดาๆ แต่บรรดานักกฎหมายทั้งหลายคงจะเห็นว่าเป็นประโยชน์ที่จะนำไปกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางศาลมีหลักประกันมั่นคงขึ้น / ที่น่าประหลาดก็คือ เมื่อมาพูดถึงถึงกรณีของศาลทหาร (มาตรา ๒๑๑) ซึ่งกำหนดไว้อย่างหละหลวมอันจะเป็นผลแบ่งแยกคนไทยด้วยกันให้ต้องอยู่ภายใต้อำนาจศาลต่างระบบกัน คือระหว่างศาลทหารกับศาลยุติธรรมธรรมดา ดูไม่ผิดอะไรกับระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตสมัยก่อน ซึ่งคนในบังคับต่างชาติไม่ต้องอยู่ภายใต้บังคับของศาลไทย บทบัญญัติอันนี้เป็นผลยกเว้นสำคัญต่อหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายอันหมายความว่าทุกคน อยู่ภายใต้บังคับกฎหมายฉบับเดียวกัน และศาลยุติธรรมเดียวกันเช่นว่านี้ หากได้รับความสนใจแต่จากบรรดาท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายแต่อย่างใดไม่ ผมจึงไม่สู้จะแน่ใจนักว่าต่อไปกระบวนการยุติธรรมของเราจะถูกปล่อยให้เกิดมีอภิสิทธิ์ชนกันได้อีกเพียงใดหรือไม่

ท่านที่เคารพทั้งหลาย เท่าที่ผมนำเอาข้อสังเกตสิ่งละเอียดอันพึงและน้อยมาประกอบเป็นแนวทางพิจารณาดังหลักการสิทธิเสรีภาพประเภทต่างๆ เหล่านี้ ก็คงพอทำให้เห็นภาพพจน์ของปัญหาความลึกลับเรวเร่ทั้งหลาย ซึ่งยังมีตามมามากมายระหว่างทฤษฎีกับภาค

ปฏิบัติ ดังที่ผมได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วในแง่ที่ว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นประหนึ่งแรง
เจตนาารมณ์ ส่วนหนึ่งที่จะพยายามตอบสนองปัญหาในสังคมไทยสมัยนี้ ด้วยเหตุนี้ นอกเหนือ
ไปจากข้อบัญญัติหลักการที่มีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแล้ว
รัฐธรรมนูญของเรายังมีส่วนสะท้อนภาพปัญหาของสังคมไทยอีกโดยเฉพาะ อย่างเช่นบท
บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลในการที่จะยื่นเรื่องราวในการร้องทุกข์ หรือฟ้องร้องให้หน่วย
ราชการรับผิดชอบ (มาตรา ๕๐ — ๕๑) แต่กระบวนการยุติธรรมด้านนี้จะแก้ปัญหการ
ใช้อำนาจบาทใหญ่และทุจริตในหน้าที่ราชการได้แค่ไหนนั้น เห็นจะเป็นความหวังอันเลื่อน
ลงเต็มทีที่ทราบเท่าที่การควบคุมและรับผิดชอบทางการเมือง และความเป็นกลางของข้าราชการ
ประจำ ซึ่งก็เป็นหลักการที่รับรู้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน ยังไม่สัมฤทธิ์ผล ความ
เลื่อนลอยขัดข้องทำนองเดียวกัน จะเห็นได้ยิ่งขึ้นจากบทบัญญัติที่มุ่งเสริมหลักการสิทธิเสรีภาพ
ในรูปแนวนโยบายแห่งรัฐด้านต่าง ๆ ทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (หมวด ๕ มาตรา
๖๒ — ๙๔) อย่างเช่นประกันความเสมอภาคทางการศึกษา บริการการศึกษาภาคบังคับโดย
ไม่คิดมูลค่า ปณิธานที่จะลดความเหลื่อมล้ำในทางเศรษฐกิจและสังคม การปฏิรูปที่ดิน การ
ประกันการมีงานทำและค่าแรงงานที่เป็นธรรม ฯลฯ หรือว่าความมุ่งมาดปรารถนาที่จะ
ปฏิรูปกลไกบริหารให้กระจายอำนาจออกไปสู่ท้องถิ่น ตามหลักการปกครองตนเอง (หมวด ๙
การปกครองท้องถิ่นมาตรา ๒๑๔ — ๒๑๗) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หมายถึงการที่จะต้องกำหนดและ
ใช้มาตรการทางเศรษฐกิจ การเมือง และการบริหารต่อระบบอภิสิทธิ์ผูกขาดซึ่งคงมีอยู่
คาบดินหลังตุลาคม ๒๕๑๖ หนทางที่จะดำเนินไปอย่างจริงจัง ตามหลักแนวทางของสิทธิเสรี
ภาพจะเต็มไปด้วยขวากหนาม และการต่อต้านตอบโต้ตลอดจนการกล่าวหาว่าร้ายดังเช่นที่
ประสบกันอยู่ สายทางเดินซึ่งจะต้องมีการปรับเปลี่ยนหลักการทางสังคมมาสู่แนวทางของ
สิทธิเสรีภาพคงจะต้องสร้างความปวดร้าวขัดเคืองจากความขัดแย้งและการเผชิญหน้าของพลัง
ทางสังคมเศรษฐกิจต่าง ๆ และจะต้องอาศัยความขันติอดทนและเสียสละอย่างสูง แต่เมื่อ

เทียบกับวิถีทางเลือกอื่น ๆ แล้ว ค่าของของการสูญเสียจากผลของการใช้กำลังรุนแรง ไม่ว่าจะมาจากฝ่ายใดหรืออุดมการณ์ใดก็ตาม เป็นสิ่งที่บรรดาผู้รักการสร้างสรรค์พึงหลีกเลี่ยง ตรงกันข้ามหลักการสิทธิเสรีภาพเป็นวิถีทางของเหตุผลและปัญญาที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกันพยายามเข้าใจกันถึงสภาพปัญหาของการเปลี่ยนแปลงและความหมายของชีวิตมนุษย์ในวงกว้าง และอย่างอิสระเสรี ความอดทน ความเสียสละและปัญญาที่จะคิดและปฏิบัติด้วยความตระหนักชัดในสถานะความเป็นจริงของชีวิตและยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนใหญ่ นั่นคือปัญหาท้าทายของยุคนี้ ซึ่งเราท่านทั้งหลายจะต้องเผชิญร่วมกัน ประเด็นอยู่ที่ว่าเราจะให้ความเข้าใจอย่างไรแก่การปฏิวัติทางวัฒนธรรมในเดือนตุลาคม ตลอดจนเสียงเรียกร้องความตื่นตัวรวมกลุ่มการชุมนุมประท้วง การนัดหยุดงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่มวลชนผู้ยากไร้ กรรมกรและชาวนา เหล่านี้เราจะเข้าใจและปฏิบัติ เพราะเห็นเป็นเพียงพลังหรือขบวนการที่ไปสร้างความแตกแยกบ่อนทำลายสังคม หรือว่าจะถือเป็นสัญญาณบอกให้เราเร่งถึงความจำเป็นที่จะต้องรีบเร่งปรับเปลี่ยน และแก้ไขสมุฏฐานความเจ็บไข้ภายในสังคมของเราเอง เพื่อเป็นโอกาสสร้างสรรค์สังคมที่เป็นธรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเราเองที่จะเลือกเอาระหว่างวิถีทางของการใช้กำลังอำนาจ หรือวิถีทางของเหตุผลตามหลักการสิทธิเสรีภาพ

ในท้ายที่สุด สำหรับผู้ที่กลางแกลงสงสัยในปัญญาความสามารถของสังคมไทยที่จะฟันฝ่ากระแสคลื่นการเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่างๆ มวลดั่งพรรณนามานี้ ผมก็ใคร่ขออ้างธรรมกถาของท่านเจ้าคุณศรีวิสุทธิโมลีสักครั้งหนึ่ง ถึงประเด็นที่ว่าหลักธรรมในพุทธศาสนา “แสดงให้เห็นท่าทีของพุทธธรรมต่อชีวิตของสังคม ยืนยันว่าพุทธธรรมมองเห็นชีวิตด้านในของบุคคลโดยสัมพันธ์กับคุณค่าด้านนอก (คือ) ทางสังคมด้วย และถือว่าคุณค่าทั้งสองด้านนี้เชื่อมโยงเนื่องถึงกันไม่แยกจากกันและสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”^๒

ในแง่^{นี้} ความเข้าใจทั่วไปที่ว่าพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนเพียงเพื่อการแสวงหารอดเฉพาะบุคคลจึงไม่ตรงกับเจตนารมณ์ที่แท้จริง ในทางตรงกันข้าม ดังที่ธรรมกถา

นี้ได้แยกแยะความหมายของพุทธศาสนาไว้สองแง่ ในแง่หนึ่งของพุทธศาสนาเป็นลัทธิธรรม
กล่าวคือเป็นการสอนที่เกี่ยวกับกฎธรรมชาติหรือสภาวะที่เป็นจริง อีกแง่หนึ่งของพุทธศาสนา
คือ แง่ที่เป็นจริยธรรม “เป็นการถือเอาประโยชน์จากความรู้ ความเข้าใจในสภาวะของความ
เป็นไปของสิ่งทั้งหลาย แล้วก็นำมาในทางที่เป็นประโยชน์”^๗

ท่านที่เคารพทั้งหลาย ผมเชื่อว่าด้วยคำจากธรรมภาษณ์คงจะเป็นกระจุกเงาส่องให้เรา
ท่านทั้งหลายได้มองเห็นตัวเราได้ดีตามสมควรว่า เรามี และควรจะต้องมีท่าทีอย่างไรต่อสภาวะ
และปัญหาการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในปัจจุบันนี้ เรายังจะพอมีเวลาและโอกาสตั้งความ
หวังกันได้หรือไม่ว่าลัทธิธรรมแห่งพุทธศาสนาจะช่วยเป็น ประทีปส่องทางให้เราสามารถมอง
ชีวิตและปัญหาด้วยความเข้าใจอันถ่องแท้และเผชิญชะตากรรมร่วมกันด้วยความถ่อมตน และ
ขันติธรรมต่อกัน ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เป็นเรื่องที่ว่าเราทั้งหลายสมควรใจที่จะใช้ชีวิตกันด้วยปัญญา
ความรู้หรือว่าด้วยอารมณ์ที่มองเห็นแต่ประโยชน์สุขเฉพาะตัว ขอขอบคุณครับ

เชิงอรรถ

๑. พระศรีวิสุทธิโมลี “พุทธธรรม” ใน วรรณไวทยากร ชุมนุมบทความทางวิชาการ ถวายพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ ในโอกาสที่พระชนม์ครบ ๘๐ พรรษาบริบูรณ์ (โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ ๒๕๑๔) เล่ม ๑ หน้า ๔๗-๕๒

๒. เสน่ห์ จามริก “การเปลี่ยนแปลงและอนาคตของสังคมไทย” ใน เอกถัมภ์ของสังคมไทยในอนาคต (สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๑๔) หน้า ๑๐๕-๑๒๘

๓. คัดแปลจาก Paul Ricoeur ใน Le Monde อ้างใน Noam Chomsky, For Reasons of State (Fortuna, 1973) หน้า ๕๖

๔. เสน่ห์ จามริก “การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม” (วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗) หน้า ๑๖๐-๑๘๐

๕. คัดแปลจาก Ernest Barkes, **The Pollics of Arislotle**, Oxford The Clarendon Press, 1952 หน้า ๑๘๑

๖. “พุทธธรรม” หน้า ๑๘๗

๗. “พุทธธรรม” หน้า ๑๑

ตราสารของมูลนิธิโกมลคีมทอง

ข้อ

ข้อ ๑. มูลนิธินี้ให้ชื่อว่า มูลนิธิโกมลคีมทอง

วัตถุประสงค์

ข้อ ๒. มูลนิธินี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ

๑. เพื่อกระตุนเตือน ส่งเสริม รักษาและช่วยเหลือให้บุคคลสำนึกในความเสียสละเพื่อสังคม ใฝ่หาความรู้ มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ และมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง

๒. เพื่อให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงเรียนชุมชน หรือกิจการเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกับกิจการโรงเรียนชุมชน

๓. เพื่อให้ความช่วยเหลือหรือร่วมมือกับคณะบุคคล หรือบุคคล หรือกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นของส่วนบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการศึกษา

๔. เพื่อให้ความช่วยเหลือในทุกทาง แก่บุคคล หรือสถานศึกษา โดยการให้การศึกษ ุปกรณ์ ทรัพย์สินใดๆ หรือด้วยประการใด อันจะก่อประโยชน์แก่บุคคลหรือสถานศึกษานั้น

๕. เพื่อส่งเสริมศิลปวิทยาการ วัฒนธรรม และการสังคมสงเคราะห์

๖. ไม่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง

ที่ตั้งสำนักงาน

ข้อ ๓. ๑๗๑๕ ถนนพระรามสี่ ต. วังใหม่ อ. ปทุมวัน กรุงเทพฯ

จำนวนทุนและทรัพย์สิน

ข้อ ๔. มูลนิธิมีทรัพย์สินในชั้นเริ่มต้น เป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) เงินจำนวนนี้ได้จากการบริจาค

รายได้

ข้อ ๕. มูลนิธิพึงได้มาซึ่งผลประโยชน์ โดยวิธีดังต่อไปนี้

๑. เงินหรือทรัพย์สินบริจาค โดยผู้มีจิตศรัทธา

๒. เงินหรือทรัพย์สินได้รับตามพินัยกรรม หรือนิติกรรมใด ๆ

๓. หากเงินหรือทรัพย์สินที่จะได้รับตามข้อ (๑) และ (๒) ข้างต้นมีเงื่อนไข

ให้คณะกรรมการวินิจฉัย โดยอาศัยเสียงข้างมากกว่ารับเงิน หรือทรัพย์สินนั้นหรือไม่

๔. ดอกผลอันเกิดจากทรัพย์สินของมูลนิธิ

การบริหารงาน

ข้อ ๖. ให้มีคณะกรรมการเป็นผู้จัดการ และบริหารงานทั้งปวงของมูลนิธิ คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลกระทำการทั้งปวงแทนได้ การแต่งตั้งบุคคลดังกล่าว คณะกรรมการจะต้องระบุไว้โดยชัดแจ้ง ในรายงานการประชุมถึงหน้าที่ขอบเขตแห่งอำนาจ ส่วนระยะเวลาที่มอบหมายให้กระทำการหรือบำเหน็จจะกำหนดไว้หรือไม่ก็ได้

ข้อ ๗. คณะกรรมการมีจำนวน ๑๕ คน ให้คณะกรรมการเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานกรรมการ

ข้อ ๘. คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งที่ปรึกษาและอนุกรรมการต่าง ๆ ของมูลนิธิ ได้จำนวนและระยะเวลาที่ที่ปรึกษาและคณะอนุกรรมการต่าง ๆ จะอยู่ในตำแหน่งนั้นให้คณะกรรมการเป็นผู้กำหนด

ให้คณะกรรมการมีอำนาจวางระเบียบข้อบังคับมูลนิธิได้ เพื่อให้กิจการของมูลนิธิดำเนินไปด้วยดี

องค์ประชุมและมติของคณะกรรมการ

ข้อ ๙. องค์ประกอบของคณะกรรมการ ต้องประกอบด้วยกรรมการไม่น้อยกว่า ๕ คน แต่การประชุมเพื่อเลือกตั้งกรรมการ ต้องมีกรรมการมาประชุม ไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด

ข้อ ๑๐. การประชุมกรรมการนั้น ให้ประธานกรรมการหรือ คณะกรรมการร่วมกัน ๕ คน มีอำนาจเรียกประชุมได้ โดยแจ้งให้กรรมการอื่นทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๗ วัน การส่งคำบอกกล่าวแจ้งประชุมกรรมการนี้ หากส่งทางไปรษณีย์จะต้องแจ้งให้ทราบ ๑๐ วัน นับแต่วันส่ง

ข้อ ๑๑. มติของคณะกรรมการให้ถือเสียงข้างมาก ในกรณีดังกล่าวต่อไปนี้ มติของกรรมการจะต้องถือเสียงสามในสี่ คือ

- ก. การเปลี่ยนแปลงแก้ไขตราสารของมูลนิธิ
- ข. การเลิกมูลนิธิ
- ค. การถอดกรรมการ
- ง. การวางระเบียบข้อบังคับมูลนิธิ

ข้อ ๑๒. กรรมการต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ

- ๑. ต้องเป็นบุคคลบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย
- ๒. ต้องไม่เป็นบุคคลล้มละลาย หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นบุคคลไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ

๓. ต้องไม่เป็นผู้เคยถูกจำคุกโดยคำพิพากษาของศาล เว้นแต่ความผิดที่กระทำโดยประมาท ความผิดลหุโทษ หรือความผิดทางการเมือง

ข้อ ๑๓. ในปีแรกนับแต่วันจดทะเบียนมูลนิธิ ให้กรรมการจับสลากออกจากตำแหน่ง หนึ่งในสามของจำนวนกรรมการ ผู้ที่ออกจากตำแหน่งนี้ อาจได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการอีกได้ และให้ใช้วิธีการดังกล่าวแล้วต่อไปทุกปี

การแต่งตั้งกรรมการให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการ

การแต่งตั้งกรรมการใหม่ ไม่ว่าเหตุใด จะต้องกระทำภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันที่กรรมการเก่าสิ้นสภาพ

เมื่อใดที่จำนวนกรรมการขาดลง ไม่ว่าด้วยเหตุใด เป็นจำนวนครึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการตามที่กำหนดไว้ตามข้อบังคับข้อ ๗ ห้ามไม่ให้กระทำการใด เว้นแต่การงานประจำที่จะต้องปฏิบัติตามปกติ หรือกิจการที่จะต้องทำเป็นการรีบด่วน ซึ่งหากละเว้นไม่ทำแล้วมูลนิธิจะได้รับความเสียหาย หรือการแต่งตั้งกรรมการ

ข้อ ๑๔. สภาพของกรรมการสิ้นสุดลงด้วยเหตุดังนี้

๑. ตายหรือลาออก
๒. ออกตามวาระตามข้อบังคับข้อ ๑๓
๓. ขาดคุณสมบัติตามข้อบังคับข้อ ๑๒
๔. คณะกรรมการถอดถอนออกตามข้อบังคับ ข้อ ๑๑ ก.

การประชุมสามัญประจำปี

ข้อ ๑๕. ให้มีการประชุมคณะกรรมการประจำปีทุกปี ภายใน ๙๐ วัน นับแต่วันต้นปฏิทินในการประชุมนั้น ให้พิจารณาเรื่องดังต่อไปนี้

- ก. รายงานของผู้จัดการมูลนิธิเกี่ยวกับรอบปีที่ผ่านมา
- ข. รายงานของเหรัญญิกเกี่ยวกับรอบปีที่ผ่านมา
- ค. การแต่งตั้งผู้สอบบัญชี เพื่อสอบบัญชีของมูลนิธิ
- ง. เรื่องอื่นๆ

การประชุมพิเศษ

ข้อ ๑๖. ประธานกรรมการหรือผู้ทำการแทน อาจเรียกประชุมพิเศษได้เมื่อมีความจำเป็น หากประธานกรรมการหรือผู้ทำการแทนไม่อยู่ให้เลขาธิการ หรือเหรัญญิกกับกรรมการอีกนายหนึ่งมีสิทธิเรียกประชุมพิเศษคณะกรรมการได้เมื่อมีเหตุอันสมควร และรีบด่วน

การเงิน

ข้อ ๑๗. ถ้ามูลนิธิมีเงินสด ให้นำเข้าฝากที่ธนาคารใดธนาคารหนึ่ง สุดแต่คณะกรรมการจะเห็นสมควร และให้ประธานกรรมการหรือผู้รักษาการแทนและเหรัญญิกเป็นผู้มีอำนาจส่งจ่ายเงินในเช็ค หรือตัวส่งจ่ายเงินโดยลงนามด้วยกัน การจ่ายเงินของมูลนิธิทุกครั้งที่ต้องจ่ายเกิน ๑,๐๐๐ บาท จะต้องจ่ายโดยเช็ค เหรัญญิกมีอำนาจเก็บรักษาเงินสดไว้ได้จำนวนไม่เกิน ๕,๐๐๐.๐๐ บาท (ห้าพันบาทถ้วน)

การออกใบเสร็จรับเงิน

ข้อ ๑๘. การรับเงินที่มีผู้บริจาค หรือโดยวิธีอื่นเหรัญญิกจะต้องทำใบเสร็จรับเงินเป็นหลักฐาน ใบเสร็จรับเงินจะต้องมีลายมือของเหรัญญิกทุกฉบับ

การเก็บรักษาบัญชี

ข้อ ๑๙. เหรัญญิกเป็นผู้เก็บรักษาบัญชี รายรับ—รายจ่าย บัญชีทรัพย์สิน และหนี้สินตลอดจนบัญชีอย่างอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อแสดงฐานะของมูลนิธิโดยถูกต้อง ทั้งจะต้องเก็บรักษาเอกสาร ไว้ให้ผู้สอบบัญชีตรวจ และเป็นหลักฐานของมูลนิธิด้วย

ผู้สอบบัญชี

ข้อ ๒๐. ให้คณะกรรมการแต่งตั้งผู้สอบบัญชี ในการประชุมสามัญประจำปี ผู้สอบบัญชีจะต้องไม่เป็นกรรมการหรือพนักงานหรือผู้รับจ้างของมูลนิธิ

อำนาจผู้สอบบัญชี

ข้อ ๒๑. ให้เหรียญกึ่งมีอำนาจตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับบัญชีของมูลนิธิ และในการสอบบัญชีมีอำนาจสอบถามกรรมการ และพนักงานใดๆ ของมูลนิธิได้

บัญชีงบดุล

ข้อ ๒๒. ให้เหรียญกึ่งจัดทำบัญชีงบดุล และผู้สอบบัญชีลงลายมือชื่อรับรอง ในบัญชีงบดุลประจำปี และนำบัญชีงบดุลนี้ เสนอต่อคณะกรรมการในการประชุมสามัญประจำปี เพื่อขออนุมัติ

งบประมาณประจำปี

ข้อ ๒๓. ให้เหรียญกึ่งทำงบประมาณการดำเนินงานประจำปี ที่จะต้องใช้จ่ายเสนอต่อคณะกรรมการในการประชุมสามัญประจำปีเพื่อขออนุมัติ

การตีความตราสาร

ข้อ ๒๔. ถ้ามีข้อสงสัยเกี่ยวกับตราสาร ของมูลนิธิให้ประธานกรรมการชี้ขาดการเลิกมูลนิธิ

ข้อ ๒๕. นอกจากที่มีกฎหมายบัญญัติไว้แล้ว หรือระเบียบข้อบังคับมูลนิธิ ให้มูลนิธิสิ้นสุดลง โดยมีต้องขอให้ศาลสั่ง ด้วยเหตุดังต่อไปนี้

ก. เมื่อมูลนิธิได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นนิติบุคคล แล้วไม่ได้รับทรัพย์สินตามคำมั่นเต็มจำนวน เว้นแต่ผู้ว่าราชการจังหวัดจะพิจารณาเห็นว่า ทรัพย์สินที่มูลนิธิได้รับนั้นพอที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิได้

ข. เมื่อกรรมการของมูลนิธิจำนวน ๓ ใน ๔ มีมติให้เลิก

ค. เมื่อมูลนิธิไม่อาจหากรรมการได้ครบ ตามจำนวนที่กำหนดไว้ในตราสาร

ง. เมื่อมูลนิธิไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ ไม่ว่าด้วยเหตุใดๆ

เมื่อมูลนิธิสิ้นสุดลงแล้ว ทรัพย์สินของมูลนิธิให้ออนไปยังนิติบุคคล ตามแต่คณะกรรมการจะเห็นสมควร

ข้อ ๒๖. ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะมูลนิธิมาใช้บังคับเมื่อตราสารของมูลนิธินี้มีได้กำหนดไว้

ชาวชนบทไม่อยากอ่านหนังสือ หรือไม่มีหนังสือให้อ่าน

มีปัญหาและข้อสารมากมายที่ชาวบ้านในชนบทควรจะได้รับรู้ แต่เนื่องจากโอกาสและการสื่อสารจากเมืองไปสู่ชนบทเป็นของยากยิ่งพอสมควร โดยเฉพาะการสื่อสารทางความรู้ ความคิดที่ชาวชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ จะมีโอกาสได้รับบ้างเพื่อการพัฒนาทางสังคม ทุก ๆ ด้าน ด้วยการมองเห็นถึงความสำคัญของสิ่งเหล่านี้เอง มูลนิธิโกลดคิมทอง จึงได้ร่วมกับสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยจัดทำหนังสือพิมพ์สำหรับชาวชนบทขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อว่า “ชาวบ้าน”

“ชาวบ้าน” มีเนื้อหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านควรรู้ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับชาวชนบทเอง อาทิ เช่น ปัญหาทางกฎหมาย ปัญหาทางอนามัยการแพทย์ ปัญหาทางการทำมาหากินของเกษตรกร ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

“ชาวบ้าน” มีกำหนดออกเป็นรายเดือนปีหนึ่ง ๑๒ ฉบับ ท่านผู้ใดที่มีความประสงค์จะให้ชาวชนบทมีหนังสือที่มีประโยชน์ มีคุณค่าไว้อ่านเป็นประจำ ก็สามารถกระทำได้โดยง่ายเพียงแต่บอกรับเป็นสมาชิกหนังสือพิมพ์ “ชาวบ้าน” โดยกำหนดค่าให้ส่งไปให้ที่ไหน โรงเรียนหรือวัดใดในชนบทแห่งใด ทางมูลนิธิจะจัดการทุกอย่างให้โดยเรียบร้อยโดยที่ท่านจะได้รับจดหมายตอบจากผู้ที่ท่านบอกรับเป็นสมาชิกให้ และถ้าท่านต้องการให้ทางมูลนิธิ ฯ เลือกสถานที่ผู้รับให้ทางมูลนิธิก็ยินดี

การบอกรับเป็นสมาชิกบอกรับได้โดยตรงที่ นายวิชา เช่นสขาว ผู้จัดการ “ชาวบ้าน” มูลนิธิโกลดคิมทอง ๑๗๑๕ ธรรมาราม ๔ ตำบลย่าน กรุงเทพฯ ๕ อัครราชสมาคมศิลปะ ๒๕ บาทต่อราย ๗๕ บาทต่อราย ๑๗๕ บาทต่อราย ๑๗๕ บาทต่อราย

๑. นโยบายอเมริกันในเอเชียอาคเนย์ ๓ บาท
รัสเชด จอนสัน เรียบเรียง ส. ศิวรักษ์ แปล
๒. เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ ๓ บาท
อี.เอฟ. ชูเมกเกอร์ เรียบเรียง รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ แปล
๓. อุดมคติ ๓ บาท
ป๋วย อึ๊งภากรณ์
๔. เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของพุทธธรรม ๓ บาท
พระราชวรมนู
๕. ลังกาวิภุต วันสังหารประชาชน ๓ บาท
เทวนันทะ
๖. ธรรมิกสังคมนตรี ๓ บาท
พุทธทาสภิกขุ
๗. บทละครเรื่อง แค้น ๘ บาท
วีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์
๘. ทางกลับคือการเดินทางต่อ ๖ บาท
ดิช นัต ฮันต์
๙. ข้อเขียนของ โกมล คีมทอง ๑๔ บาท
๑๐. คุณความดีสอนกันได้หรือไม่ ๕ บาท
(เมโน ของ เปโลโต้) ส. ศิวรักษ์ แปล
๑๑. อเมริกาเป็นต้นเหตุแห่งความอดอยากของโลก ๓ บาท
วิลเลียม บอย, พามเมลา เฮนส์ เขียน, อุทัย คุลยเกษม แปล